

dek z vidika moderne muzeologije, se zoperstavlja naloga, da je eksponate treba zaščititi. V danem primeru pa je bila izbrana edina učinkovita možnost.

Janez Eržen

LETOSNJA DELA V MUZEJU NA PROSTEM

V skansenu Loškega muzeja letos niso bile opravljene večje akcije, ker so to preprečevale zapreke različnega izvora. Po načrtu bi ena od večjih akcij morala biti predstavitev žage samice. Vse objekte te vrste, ki smo jih pregledali na terenu, pa smo zaradi prevelikih dimenzij morali odkloniti. Problem je predstavljala tudi lokacija, saj zaradi svojstvenega karakterja tega objekta, ni mogoče izbirati med številnimi variantami. Zaradi tega je bilo vprašanje predstavitve žage odloženo za nedoločen čas, t. j. do dne, ko bomo našli na našem muzejskem področju žago, ki bo po dimenzijah primerna za loški skansen. Kot bomo videli, pa smo nepričakovano le našli ustrezno žago, ki bo v prihodnjem letu dopolnila skansen.

Prva od akcij je bila letos predstavitev in predstavitev oglarstva. Lokacija smo našli v skrajnem zapadnem kotu grajskega vrta. Objekt, oglarsko kolibo, pa smo našli in odkupili v Čabračah v juliju letos. Opravljena so bila tudi zemeljska dela za postavitev oglarske kope, ki bo prišla na vrsto v prihodnjem letu.

Druga akcija v skansenu je bila navezana na kozolec. Le-ta je bil sicer postavljen že v drugem letu del na grajskem vrtu, vendar je bil tedaj provizorno pokrit z deskami, moral pa bi imeti slamnato ali škodlasto streho. Odločili smo se za slamnato in danes ima kozolec že povsem drugačni videz.

Postavitev zidanega vaškega znamenja tudi letos ni bila mogoča, ker freske z znamenja v Volči, ki so namenjena za skansen, še niso konservirane, kot to zahtevajo pogoji razstavljanja na prostem. Tudi ta akcija predstavlja eno važnejših nalog v delovnem programu muzeja na prostem v prihodnjem letu.

Jeseni, ko zaradi vremenskih razmer ni bilo mogoče več planirati večjih del na prostem, smo nepričakovano v Davči našli žago, ki bo po dimenzijah primerna za loški skansen. Za

letos smo se omejili na izbiro lokacije. Ob lokaciji za žago se je pojavil, kot že prej pri mlinu, problem vode, ki naj vsaj nakaže oziroma delno ponazori funkcioniranje objekta. Ta prvi pogoj je število možnih lokacij praktično skrčil na dve. Od teh dveh je kot najugodnejša za sedaj ostala ona nad mlinom v pobočju platoja pod čebelnjakom. S provizorno postavitvijo dimenzioniranega profila žage smo se prepričali, da je prav ta varianta od vseh najprimernejša. Zaradi nestalnih vremenskih pogojev v jeseni, delno pa tudi zaradi večjih finančnih izdatkov, ki so za predstavitev in odkup žage potrebni, a za letos niso bili predvideni, smo to veliko akcijo določili za prihodnje leto.

Letos torej v muzeju na prostem ni bilo opravljenih mnogo del, ki bi prinesla končne rezultate. Opravljene pa so bile obsežne priprave za uspešno nadaljnje delo v prihodnjem letu. Zaradi prizorišča Škofjeloških poletnih prireditev, ki je bilo letos predstavljeno v ambient skansena, pa je bilo treba opustiti tudi večja zemeljska dela. Slej ko prej je ostalo odprto vprašanje konservacije lesenih objektov v skansenu. Preizkušeni in visokokvalitetni preparati, ki jih z uspehom uporabljajo v podobnih muzejih v tujini, so za nas, zaradi skoraj astronomskih vsot, ki bi jih zanje in za konservacijo z njimi potrošili, nedosegljivi. Zaradi prvega pogoja, da s prepariranjem in konserviranjem objektom ne bomo spremenili se-

Aleš Mrzel

ZAČASNO POROČILO O SONDIRANJU GRAJSKEGA DVORISČA

Loški grad je v svoji več kot sedem stoletij dolgi zgodovini brez dvoma doživel številne spremembe in prezidave. Nekatere spremembe so sprožile povečane potrebe, druge zopet naravne katastrofe, tretjim pa je morda botroval novi namen, kateremu naj bi grad služil. Prvotni zunanji videz gradu bi danes brez dvoma težko rekonstruirali, prav tako težko pa bi v današnjih grajskih prostorih našli sledove njegove najstarejše zidave. V najstarejših dokumentih so namreč naštetih le nekateri prostori, ni pa grad natančneje opisan.

Ena zelo važnih letnic v zgodovini Loke in s tem tudi gradu je leto 1511, ko je Loko močno prizadejal potres. V letih po potresu so bila v teku številna obnovitvena dela. Pozidali so dvoriščni stolp, kapelo in drugo. Potem do začetka 18. stoletja ni vesti o večjih gradbenih delih, ki bi prinašala spremembe. Tedaj pa so povišali severni in vzhodni grajski trakt. Nespremenjen ali le delno spremenjen je ostal južni trakt, kjer so bili grajski hlevi.

Te dozidave so povzročile, da je iznad ostalih grajskih stavb rasla le še streha štirioglatega srednjega stolpa, medtem ko se je pred temi prezidavami stolp mogočno dvigal nad ostala poslopja. Kolikor toliko nespremenjen je ostal grajski zunanji videz z južne, to je od poljanske strani.

Vse do odhoda freisinških škofov leta 1803 je grad živel brez večjih sprememb, pa tudi do zadnjih let prejšnjega stoletja njegov videz ni bil menjan; menjali so se le lastniki. Usodne prezidave pa so izvedle uršulinke v zadnjem desetletju prejšnjega in v prvem desetletju sedanjega stoletja. Porušile so srednji stolp, ki je bil verjetno ena najstarejših, gotovo pa najbolj impozantna in do tedaj najbolj nepotvorjena grajska stavba. Tudi južni grajski trakt je dobil popolnoma novo obliko. Na mestu, kjer so nekdaj stali nizki grajski hlevi, so postavili sedanje visoko poslopje, ki stoji kot povsem tuje med stolpom kapele in okroglim stolpom. Uršulinke so na notranji strani prizidale tudi hodnik k severnemu in vzhodnemu traktu.

Za tako obsežna gradbena dela so bili seveda potrebni tudi načrti. Izdelal jih je ljubljanski stavbenik Treo. Za nas najvažnejši del načrtov so posnetki obstoječega stanja, torej načrt gradu, kakršen je bil pred obsežnimi in prelomnimi urejevalnimi posegi.

Med temi načrti pa najdemo le tlorise in še med njimi le tlorise nadzemnega dela stavbe, ne pa tudi profilov. Kljub temu pa so ti ohranjeni posnetki zelo dragoceni in pomembni ter dobrodošli pri študiju stavbne zgodovine gradu.

V času od leta 1959, ko je v gradu dobil svoje prostore muzej, smo pri različnih manjših ali večjih zemeljskih delih že večkrat naleteli na temeljne zidove različnih stavb.

Leta 1961 so delavci pri zniževanju nivoja kleti v severozahodni stavbi gradu naleteli na dva temeljna zidova, ki sta tekla domala diagonalno po prostoru. V izkopanem materialu smo našli nekaj kosov keramike, ki je močno podobna ali skoro identična keramiki, ki je bila pred leti v precejšnji množini izkopana pri raziskovanju Zgornjega stolpa na Kranjcu. Iz tega bi lahko sklepali, da so to temelji stavbe, ki je stala že pred potresom v letu 1511. Mogoče je, da je bila stavba obnovljena na istih temeljih tudi po potresu. To domnevo nam deloma potrjuje prva upodobitev Škofje Loke po Merianu leta 1649. Zelo verjetno je, da so med velikimi prezidavami v 18. stoletju to stavbo porušili, temelje zasuli in postavili novo stavbo. Ti zidovi so se nadaljevali na dvorišču in so povezani z zidom srednjega stolpa ob njegovem severozahodnem vogalu. V istem letu, torej leta 1961, smo na podlagi Treovega tlorisa določili še jugozahodni in jugovzhodni vogal. Ob sondiranju smo lahko ugotovili presenetljivo točnost starih načrtov. Tako glede debeline zidov kakor glede dimenzij samega stolpa se načrti na nekaj centimetrov natanko ujemajo z ohranjenimi zidovi. Načrt, da bi ugotovili še četrti, to je severovzhodni vogal, je po nepričakovanem odkritju rova ob jugovzhodnem vogalu za to leto postal neizvedljiv.

Leta 1962 so zemeljska dela v južnem grajskem traktu razkrila temeljne zidove v letu 1893 podrtih hlevov. Tudi tu se je pokazala točnost načrtov. Lani, to je leta 1963, je delo na dvorišču počivalo. Raziskovanje dvorišča je bilo nezdržljivo s poletnimi gledališkimi prireditvami; prav te prireditve pa so pokazale na nujnost rešitve in dokončne ureditve dvorišča, tako da bo mogoče postaviti montažno cevno konstrukcijo tribune za gledalce. Da bi pa to bilo izvedljivo, je potrebno določiti nivo in padeč dvorišča ter s tem v zvezi raziskati ostaline porušenega srednjega stolpa in eventualnih prizidkov. Ozko s tem je povezana tudi možnost prikaza tlorisa stolpa v bodočem nivoju dvorišča.

Plan izkopavanja je v letu 1964 predvideval raziskovanje od pomladi dalje, in sicer tako, da bi najprej raziskali južno, nato pa še severno stran dvorišča. Takšen razpored del

je bil nujen zaradi stalne frekvence obiskovalcev muzeja. Vendar pa je zaradi pomanjkanja delavcev začetek raziskovanj moral počakati do končanega šolskega leta. Kot že mnogokrat doslej, so nam priskočili na pomoč dijaki srednjih šol. Ponovno smo odprli jugovzhodni vogal. Treov posnetek ima tod namreč vrisane stopnice (verjetno v kletne prostore). Ob dejstvu, da je stolp moral biti podkleten in ob predpostavki, da uršulinke stolpa niso porušile dlje kot do nivoja zemlje ali pa celo nekaj manj in da so po rušenju nivo dvorišča zvišale, smo domnevali, da bomo naleteli na še bolj ali manj ohranjene kletne prostore. Hoteli smo tudi prodreti do dna temeljev in tako ugotoviti profil zidu od največje ohranjene višine do dna.

Vendar doslej v svojih pričakovanjih, žal, nismo uspeli; ponovno izkopavanje na Lubniku in priprave oziroma potek škofjeloških poletnih prireditev pa so delo praktično onemogočili. Starim, že doslej znanim dejstvom nismo v bistvu mogli priključiti nič novega. Kljub doseženi globini 5 m, nismo dosegli dna zidu niti na zunanji niti na notranji strani. Površina sonde (8 × 8 m) je zaradi debeline zidu premajhna, da bi lahko ugotovili, ali smo odkrili kake kletne prostore ali ne. Stopnic, ki jih je zarisal Treo, nismo našli. Zato je možno, da so le-te na tem mestu vodile v prvo nadstropje in ne v klet. Možno je tudi, da je z rušenjem stolpa in zidanjem hodnika ob vzhodnem traktu postala situacija nerazložljiva. Ob vogalu stolpa v smeri proti hodniku potekajo zidovi, katerih zveze s starim, stolpu sodobnim delom vzhodnega trakta pa zaradi kasneje prizidanega hodnika brez prekopavanja tlaka v hodniku ne moremo ugotoviti. Najdbe ob raziskovanju so bile letos kar se da skromne. Našli smo skupno 21 fragmentov keramike, katero lahko uvrstimo med tisto, ki je bila najdena na Kranclju. Od drugega materiala smo našli le še tri močno korodirane kovane žeblice.

Ob pregledu rezultatov letošnjega sondiranja grajskega dvorišča moramo sicer ugotoviti, da so le-ti sicer skromni, moramo pa se ob tem tudi zavedati, da so bila letošnja dela, ki so bila opravljena do prvih dni julija, zadnja faza priprav na odkritje in predsta-

vítev celotnih temeljev osrednjega grajskega stolpa. Ob zaključku vseh raziskovanj pa bomo brez dvoma določneje odgovorili na vprašanja, ki nam danes vsiljujejo nejasne in premalo precizne odgovore. Verjetno pa nam bodo odkrila naslednja izkopavanja tudi popolnoma nove, doslej neznane stvari.

Janez Eržen

SPOMENIŠKO VARSTVO V ZADNJEM LETU

Medobčinski zavod za spomeniško varstvo Ljubljana je pričel z rednim delom na področju občine Škofja Loka v jeseni 1963, ko se je ta glede spomeniškega varstva priključila spomeniškemu zavodu v Ljubljani. V dobrem letu dni je zavod že korigiral, svetoval ter odobril ali odklonil številne načrte novogradenj in adaptacij, tako na področju mesta Škofja Loka kot na podeželju.

Problemi so številni, saj se ob povečanem standardu prebivalstva in z novimi življenjskimi pogoji povsod kažejo želje po modernizaciji bivališč, žal mnogokrat v napačni smeri, kar kvarno vpliva na pristno podobo naselja, lastniku pa ne prinese bistvenih izboljšav. Naklon strehe, kritina in že tolikokrat omenjena »moderna« trodelna okna so elementi, ki popolnoma izpremenijo značilno silhueto, raster in ubranost naselja in posameznega objekta. Prav to pa je pogosto edini cilj in rezultat adaptacije, ne pa modernizacija notranjih prostorov, predvsem sanitarij, ki so na podeželju še neprimerno urejene. Nova trodelna okna, ki so mnogokrat pomaknjena tudi iz osi, tako da je poseg še bolj viden, so najbolj pogosten znak, da lastnik koraka vstric z novim časom, saj lahko to vidijo vsi sosede in obiskovalci! Opravičilo lastnika, da je s tem odstranil vlago, je zmotno, saj vlagi ni izpodrezal korenin pri tleh. Modernizacija je nadalje često prizadela tudi lepa rezljana lesena vrata in kamnoseško obdelane portale. Sodobni človek jih je nadomestil z večjimi ali manjšimi vrati, v katerih so pogosto poševna ali pokončna okna nenavadnih geometrijskih oblik, kot jih je pač narokovala trenutna inspiracija naročnika ali